

?Cent anys d'un Passeig per a tothom

De Sant Domènec a la Bonavista hi ha el quilòmetre més popular de la ciutat: el passeig de Pere III. Ara fa un segle era a punt d'arribar a la Bonavista, tot i que, per ser exactes, la seva construcció ja havia començat quaranta anys abans. I encara que des del primer dia el seu trajecte va acollir els establiments, habitatges i despatxos de més prestigi, també és veritat que la presència creixent de tota mena de terrasses o els equipaments culturals més emblemàtics n'han fet un recorregut absolutament popular. Perquè al Passeig tothom hi pot trobar el seu espai: és el més democràtic dels carrers de Manresa. I aquest estiu una mica més, ara que les cadires de la inoblidable Rosita tornen al primer tram, gratuïtament i sense les restriccions de la covid: 275 seients a l'abast de tothom per tal de fer més suportable la canícula.

Passeig de Pere III, davant del quiosc de Canaletes. Foto: Francesc Rubí

Ara fa cent anys començaven les obres que havien d'acabar el Passeig. S'havia urbanitzat la plaça que es dedicaria a la reina Victòria Eugènia -on es construïa a batzegades l'institut- i s'anava perllongant el vial fins el camí de Santpedor, allà on avui es creua amb el carrer de la Séquia, per arribar posteriorment a la carretera de Vic. El 1922, doncs, ja s'havia terraplenat l'actual plaça 11 de Setembre i abans de 1930 el Passeig aconseguiria la forma que avui tots coneixem: 1.070 metres de traçat curvilini resseguint la falda del turó de Puigterrà i un suau pendent de 17 metres, des de la Muralla de Sant Domènec (238 m) fins a la plaça de la Bonavista (255 m). Tots ells emparats per les capçades dels 238 plàtans que el cobreixen i, aquest estiu, amb l'oferta de fins a 22 terrasses que s'escampen d'un cap a l'altre.

Segons Francesc Comas, geògraf i historiador, aquest és un dels tres eixos que expliquen el creixement modern de Manresa, després de l'enderroc de les muralles al segle XIX. D'una banda hi haurien el de la carretera de Vic i, després, el de la de Cardona. «El tercer eix es va construir sobre l'antiga vall que formaven els vessants dels turons de Puigterrà i Puigmercadal per un costat, i el de Puigberenguer per l'altre. Es tractava d'un torrent conegut amb el nom de Predicadors, perquè passava vora el convent dels dominics, coneguts amb aquest sobrenom».

Dues famílies comparteixen orxates i gelats en una de les 48 taules de la «La Xixo» aquest estiu a Manresa
Foto: Francesc Rubí

Especulació

Malgrat el que pugui semblar, però, el seu naixement no va ser tant el resultat de la planificació sinó dels interessos especulatius d'alguns dels propietaris urbans, molt especialment els del barceloní Ildefons de Casanovas. Tal i com va recollir Josep Oliveras a *La consolidació de la ciutat industrial. Manresa 1871-1900*, el Passeig té un origen conflictiu entre l'Ajuntament i el principal propietari, «però també d'altres propietaris, el mateix alcalde de la ciutat i algun conseller que, sota el pretext de millora urbana, també mirava d'afavorir els seus interessos privats».

El fet és que el març de 1878, Ildefonso de Casanovas de Prat San Julià, propietari d'uns terrenys contigus al torrent de Predicadors, demana a l'Ajuntament «se sirva señalarle exactamente la línea de edificación». Fins a tres vegades reclamarà la concessió d'un permís per construir i no serà fins a la tardor de 1879 que Ajuntament i Casanovas establiran l'acord per obrir el nou vial que esdevindria l'actual Passeig: se'n fixava una amplada de 120 pams i s'acordava indemnitzar el propietari amb 2.500 pessetes. I tot i que en aquell primer moment ja hi havia l'ambició de fer arribar el Passeig fins a la carretera de Vic, tot vorejant Puigterrà, tothom intuïa que el procés seria lent i costós. Perquè els problemes van arribar de seguida.

Així, un cop aprovats els plànols de la urbanització sobre els terrenys de Casanovas, aquest no s'hi va conformar i va portar la protesta als tribunals, fet que va obrir un afer llarg i complex. Oliveras ho sintetitza així: «Ildefons Casanovas volia obtenir més beneficis que els pactats amb anterioritat i exigia una declaració d'utilitat pública i expropiació forçosa, quan tant ell mateix com l'Ajuntament l'havien evitat per creure millor un acord privat entre ambdues parts». L'acord definitiu arribaria el maig de 1882 i les obres de canalització del torrent van començar a finals de 1883, no pas sense més entrebancs, tot sovint a càrrec de regidors o el mateix alcalde, que veien afectats solars de propietat seva. Tothom reclamava modificacions o indemnitzacions i, seguint una llei no escrita, els nostres prohoms s'afanyaven a ser els primers.

Il·lustració d'Anselm Corrons per al capítol dedicat al Passeig del llibre de Vicenç Prat, "Un 'Llibre verd' (Visió parcial de Manresa)", publicat el 1932 per la impremta de Ramon Torra.

El nom de Pere III

Vuit anys després, i a punt d'enllestir-se la urbanització del primer tram, l'Ajuntament va decidir nomenar-lo passeig de Pere III, en reconeixement a tots els privilegis que aquest rei havia concedit a la ciutat i molt especialment el de la Séquia. Aquell mateix 1891 el Passeig va ser inaugurat per la revetlla de Sant Pere i va ser des del primer moment el símptoma de la puixança manresana i, també, una mostra de la seva diversitat: un espai de trobada a partir dels espais públics compartits, culturals i de lleure.

També cal recordar que en aquest primer tram, la segona travessia entre el Passeig i el carrer Guimerà -aleshores camí de Cardona- va rebre el nom d'Ildefons Casanovas, l'antic propietari dels solars, el qual en vista de l'èxit en la urbanització havia cedit gratuïtament l'any 1898 a l'Ajuntament els terrenys per a la creació d'un nou carrer «en la parte izquierda de dicho paseo a condición de que el Municipio corra con los gastos de explanación y demás obras que exija la mejora». Casanovas, que ja havia recollit els beneficis de tota l'operació, ara es perpetuava al nomenclàtor.

Els altres noms del Passeig

D'ençà de la recuperació dels ajuntaments democràtics, Pere III ha estat el nom del vial sencer. Però al llarg del temps els diversos noms dels trams del Passeig i les places que s'hi encasten han estat esmenats un cop i un altre. Si fem memòria, el Passeig va rebre el nom del rei Pere des de 1891, però al 1928 el segon tram es va dedicar a Alfons XIII i la plaça de l'institut a la seva muller, la reina Victòria Eugènia, un nom que l'any 1931 seria substituït pel de Francesc Macià, president de la nova Generalitat. Després, durant la guerra civil, el primer tram es va dedicar a Manuel Ruiz Cintas, que havia estat el primer manresà mort al front, i el segon tram es va dir passeig 14 d'abril. Només fins al 1939.

La terrassa del Casino al final de la dècada dels 20. Al fons es veu el campanar de Sant Pere Màrtir i també el de la Seu. Les separacions entre vetlladors de la terrassa -aleshores un metre més elevada que la que avui coneixem- marcava l'exclusivitat dels usuaris. Foto: Josep M. Rosal

Així, des del primer moment el franquisme es va proposar canviar tots els noms que no s'avinguessin amb el nou règim, a més a més d'incorporar-hi aquells altres que exemplificaven el seu relat feixista. De manera que el primer tram va esdevenir, en castellà, Paseo de Pedro III, i el segon i tercer respectivament, Paseo de José Antonio -fundador de Falange Española- i Paseo de García-Valiño, en honor al general que dirigia el cos del Ejército del Maestrazgo, que va ocupar Manresa el 24 de gener de 1939. Per acabar-ho d'arrodonir, la plaça que avui porta el nom d'11 de Setembre va anomenar-se Plaza de la División Azul, en referència als voluntaris espanyols que van anar a lluitar contra el bolxevisme i ateisme comunista, enquadrats en l'exèrcit de l'Alemanya nazi. La plaça actual de l'11 de Setembre seria reinaugurada el novembre de 1978 pel president de la Generalitat restablerta, Josep Tarradellas, i, per acord del ple municipal, des de l'any 2012 hi ha hissada permanentment una estelada.

Finalment cal consignar els noms populars com són els de plaça de la Farola o de Crist Rei, per la cruïlla del Passeig amb Guimerà. També la plaça d'Espanya, relleu de la de Francesc Macià el 1939, havia estat coneguda abans com la del *Grup*, pel grup escolar que s'hi construïa a batzegades i que va esdevenir finalment l'institut Peguera (1927). Encara avui la plaça d'Espanya sovint és anomenada amb eufemisme com la de l'Institut i, des de finals de segle XX ha estat objecte de propostes i fins escenificacions d'un canvi (plaça de Joan Fuster i, després de l'1 d'Octubre de 2017, plaça de la República). Sigui com sigui, hi ha una cosa ben certa: del Passeig se n'ha de dir Passeig, i només els forasters es posen en evidència quan -greu error!- l'anomenen Rambla.

Foto del primer tram del Passeig de finals de la dècada dels 20: amb el Cafè Condal i, al seu costat el Teatre Kursaal Foto: Josep M. Rosal

[despiece]**Del passeig de Vicenç Prat (1932) al d'Amat-Piniella (1956)**

Ara fa cent anys, el primer tram del Passeig ja s'assemblava força al d'ara, si exceptuem l'alçada dels edificis i el paviment, renovat el 1987, a les portes d'aquelles eleccions municipals que desbancarien l'alcalde Cornet. Des d'aleshores, el Passeig presenta una capa de pedra natural i altres paviments en forma d'escates. Vicenç Prat, però, l'immortalitza a *Un llibre verd*, tot just quan la calçada central havia estrenat enllumenat i un primer paviment, en la Festa Major de 1930. Es tractava d'una solatge de *macadam* -combinació compactada d'àrids i grava, ideada pel britànic MacAdam- cobert amb reg asfàltic, que resultava molt més net per passejar i fer-se veure amb les sabates enllustrades. Prat el descriu així: «No cal dir quin passeig. Només n'hi ha un. Els manresans ja el nomenen amb majúscula talment els barcelonins parlen de La Rambla. Molts ciutadans no sabran del cert si és d'En Pere III o d'En Pepet IV, però saben amb la certesa més absoluta el què volen dir i que és impossible de confondre's. (...) La nostra via no és altra cosa que una plataforma purament societària on hi van les dametes maques a fer-se veure, les lletges a censurar, els homes lleugers a castigar i els obesos a engolir caixes de gaseoses. Amb motiu d'aquestes sanes costums us feu sense cap esforç, tothora que hi sigueu, la il·lusió que és diumenge».

Aquesta il·lusió d'un diumenge permanent esdevé estampa costumista quan Prat retrata el tram de les cadires: «Unes noies endolades ensenyen mig pam d'una blancor enlluernadora de cuixes, negligides ingènuament mentre una senyora acompanyant acaba de moldre una *alfombra* de cacauets, i cura d'unes ungles tristes, d'una mena de tristesa ferroviària. Els fan de veïns quatre homes com una casa que arrossequen de les tres ençà llur avorriment sense saber-ho». Al costat de les cadires a pla carrer, però, s'hi endevina la jerarquia: «A un nivell més elevat, justament elevat, destaca la terrassa del Casino, d'aquest bell casino que la gent, sens dubte per ganes de motejar, en diu Casino dels Senyors». I, un tros més enllà, Prat s'estarrufa davant del nou Kursaal: «fa quatre dies una serradora omplia el passeig de monumentals carros d'agència i d'homes espitregats que esquarteraven pins amb uns xiscles desesperats de serra-cinta i ara, com obeint un conjur de conte de fades, s'aixeca solemne un palau de debò».

Al capdavant, però, Prat torna «al pinyol del Passeig», a la cantonada amb Casanova. «Ací és on els ocells piulen més fort que enlloc i on són més pròdigs en materials sobrers. Ací és on les dones tenen les cames més ben fetes, els ulls més profunds, els llavis més rojos, el cos més torbador. La verdor dels arbres us aclapara el repòs. Ací és el remolí a l'hora de les sardanes, dels concerts matinals militars, el lloc estratègic de contemplar moixigangues delicioses, allà on els nuvis es donen les mans i mengen taronges...». És innegable que l'autor es meravella d'aquest tràfec que en aquella nova República semblava banyat de la més pura felicitat: «Ningú té pressa ni és portat per cap objectiu de cap mena. Tothom es mira satisfet, sense estranyesa». Potser per això Prat serà el primer a qualificar aquest ambient de democràtic, un passeig democràtic.

En canvi, quan l'any 1956 Joaquim Amat-Piniella publicarà *El casino dels senyors*, el fantasma del conserge del casino on es trobaven els burgesos de la ciutat torna a l'edifici on va treballar durant dècades. El fantasma -*alter ego* d'Amat- descriurà amb molt més pessimisme la Manresa que va conèixer en la seva joventut, abans del seu exili. I descriu així l'*Avinguda* que no és altra que el Passeig: «Hi havia cafès nous, amb bars de barra i tamborets enlairats, cinemes que en el meu temps no existien, esglésies a mig fer, moltes botigues ben parades i cases de pisos sense pena ni glòria. Els arbres que ombrejaven el tram més recent de l'Avinguda havien crescut molt en aquells anys, i no dic una cosa per una altra en afirmar que, de tot el que vaig veure, fou aquesta creixença el que més em va impressionar». La joia de viure d'en Prat havia desaparegut i al final de la seva novel·la Amat, des de la mateixa terrassa del Casino que avui acull la seva escultura, presenta uns ciutadans grisos -però malgrat tot dignes, a qui la ciutat els deu poder existir: «Els ciutadans que pertanyen a la massa es passen per baix a l'Avinguda, i també prenen la fresca des del lloc que els pertoca en una societat ben organitzada. Aquesta gent que mai no vaig conèixer prou bé, em sembla ara exactament la mateixa de quinze anys abans. És un teló de fons, la comparseria, el cor de la tragicomèdia ciutadana».[despiece]

Amb fang als fonaments

El desembre de 1912 s'havien redactat les alineacions del segon tram del Passeig, que aleshores encara no havia superat el carrer de Canyelles, però no serà fins al 1919 que es va esplanar l'actual plaça d'Espanya. I això perquè allà el Passeig tenia un conflicte: l'aigua. El terreny era un fangar constant amb l'aigua que baixava de Puigterrà o de la banda del Poble Nou. Francesc Comas proposa fer memòria recent d'aquell solar davant dels cinemes Atlàntida. «Per fer-nos-en el càrrec, i només com a exemple per a tots els que puguin recordar com quedava aquell aparcament després de quatre gotes de pluja: un autèntic i enorme fanguissar, amb la font de les Oques, que no eren sinó les filtracions des del Pujolet». L'edificació per part de la iniciativa privada s'hi endevinava complexa i, sobretot, cara. «Per això a la plaça d'Espanya només hi construirà l'estat i el resultat és un nucli de serveis que va començar amb l'institut Lluís de Peguera i, després de la guerra, continuarà amb Correus el 1956, la Policia Nacional, el xalet de Salut Pública i finalment l'Ambulatori de la Seguretat Social».

Postal del primer tram del passeig a la segona dècada del s. XX. Formava part d'un llibret de postals comercialitzades per Fototipia Thomas, de Barcelona Foto: Josep Guixà i Armengol (Fons ACBG)

Després, més amunt, el Passeig encara acollirà l'edifici dels Sindicats -aleshores del sindicat únic i vertical, s'entén? i fins i tot la plaça de braus, en una època en què la tauromàquia tenia molts aficionats a Manresa. El mateix Comas rebla: «De fet Manresa ha tingut mitja dotzena de places de toros, totes de fusta, provisionals, i moltes d'elles al Passeig. De primer a baix de tot, allà on hi ha la Telefònica. Després vora l'institut que es va desplaçar el 1932 fins a la plaça 11 de Setembre, i que es va desmuntar durant la guerra. El 1952 es tornarà a construir al mateix lloc i s'hi van fer curses fins a l'any 1960. És clar que a la plaça també s'hi havia fet sarsuela o boxa, tota mena d'espectacles!»

[despiece]**Les cadires del Passeig**

Francesc Comas Closas, geògraf i historiador

Foto: Francesc Rubí

Un dels elements més característics a l'estiu del primer tram del Passeig són les cadires. En aquests darrers anys n'hi ha unes 275, però en els seus orígens n'hi havia més d'un miler. Les cadires es van posar el 1895, quatre anys més tard d'inaugurar-se el Passeig i volien imitar les grans ciutats com Barcelona que les havia instal·lat el 1860. I és que el Passeig es va convertir des dels primers moments en un espai de socialització i intercanvi, en el qual les relacions interpersonals es desenvolupen en el marc d'una activitat d'oci ja siguin les cadires, les terrasses dels bars i quioscos o pujar i baixar -sempre per la dreta- tot saludant amics, coneguts i saludats. A més, tenir un passeig era un prestigi social per a una ciutat en creixement com Manresa.

Un Acord Municipal d'aquell any va autoritzar Josep Perich a instal·lar un servei de cadires per un període de deu anys, a canvi de pagar un cànon anual a l'Ajuntament del 7,5% dels beneficis anuals. El fet no ens ha d'estranyar, ja que el passeig de Pere III és una mostra de l'intent de realitzar un passeig a Manresa que fos un prestigi local perquè en moltes ciutats s'anaven construint vials que mostraven una nova imatge de la ciutat lligada a la industrialització i els nous serveis, que superava la ciutat medieval encerclada pel cinyell de les muralles.

No li devia anar gaire bé el negoci al Josep Perich perquè al cap d'un any el va traspasar a Antoni Macià, que va demanar ampliar-ho a altres punts i a la plaça Major, al pas de les processons, però l'Ajuntament no li ho va permetre perquè va considerar que era poc pràctic. En la segona dècada del segle XX, Macià va traspasar el negoci a Josep Prat, que a la dècada dels trenta va posar també cadires a la plaça Francesc Macià -actual plaça d'Espanya-, que s'havia acabat d'urbanitzar feia pocs anys. En aquells moments el preu de seure a les cadires era de quinze cèntims.

Al cap d'uns anys aquest va deixar l'arrendament de les cadires al seu fill Àngel i la seva dona, Rosita Casas, de Solsona coneguda popularment com la *Rosita de les cadires*. Durant molts anys la parella va ser responsable d'un miler de cadires del primer tram del Passeig, que es posaven

durant tot l'estiu al costat de les úniques taules que hi havia dels tres quioscos, Quimet, Mig i Canaletes, oberts amb altres noms a primers del segle XX. Posteriorment, a la dècada dels vuitanta, van passar a 750; unes 500 als noranta i 350 després.

A la mort de l'Àngel, la Rosita es va dedicar a mantenir el negoci fins a sumar-hi 52 anys, abans que a l'any 2009 les cedís momentàniament a l'Ajuntament. Posteriorment hi va haver altres arrendataris fins que el 2017 la Rosita deixava en el seu testament les cadires a l'Ajuntament de Manresa per a ús de la ciutadania. Després de dos anys de no posar-les per culpa de la pandèmia, aquest any s'han instal·lat de nou, però en un nombre molt reduït respecte dels orígens, ja que una bona part de l'espai on n'hi havia és ocupat per taules dels diferents bars i quioscos, com a conseqüència de l'augment del poder adquisitiu dels manresans. Tot i això, la funció social del vial com a espai de relació i comunicació continua sent la mateixa que fa 127 anys.[despiece]

Prestigi i popularitat

Des del primer moment el Passeig va ser el lloc on la burgesia manresana va construir les seves residències, després d'abandonar el carrer Sobrerroca, la plaça Major o Sant Miquel, on havien viscut fins aleshores. El conjunt -ara molt heterodox arquitectònicament- aleshores feia goig de debò: l'arquitecte Ignasi Oms i Ponsa va ser qui més encàrrecs va rebre, en un estil netament modernista. També hi destacaven els projectes d'Alexandre Soler o Bernat Pejoan. Ara bé, segons Francesc Comas, la Manresa popular «també va deixar de voltar pels carrers del centre històric, especialment pel Born, que era un carrer recollit i orientat a migdia, i es van desplaçar fins al Passeig, que esdevindria l'espai de trobada més popular de la ciutat, amb els seus quioscos, les cadires de pagament i els espectacles que s'hi celebraven. Molt aviat el Passeig va ser l'espai per mirar i ser vist».

Un grup de ciclistes al quiosc de Canaletes, al final del primer tram del Passeig, a la segona dècada del s. XX. Foto: Josep Guixà i Armengol (Fons ACBG)

De seguida, doncs, al Passeig hi apareix un primer quiosc (1894) i també cafès, el primer dels quals va ser l'Alhambra (1896), conegut pel sobrenom de la Gàbia, i posteriorment el Mundial. Hi haurà petits teatres, s'hi faran titelles i d'altres atraccions, i fins i tot s'hi trasllada la fira ramadera de la Muralla, per l'Ascensió, tot i que inicialment els pagesos no hi volien pas anar!

I així com s'hi va construir un Casino de voluntat exclusiva i accés reservat, pocs anys després al costat, el Gran Kursaal ja naixia amb voluntat multitudinària. Es tractava de 1.520 butaques entre platea i amfiteatre, 26 llotges i tots els bancs del galliner: més de 2.000 localitats jerarquitzades per l'alçada, però amb el desig empresarial d'arribar a tots els públics, especialment amb la novetat de les projeccions de cinema. I tot això al costat d'una oferta més humil, de locals de ball de patacada, amb billars i futbolins o, ja en els darrers temps, de videojocs electrònics als recordats Recreativos Saavedra.

Joves passejant el febrer de 1969. Foto: Antoni Quintana Torres (ACBG)

Aquest mes de juny, manifestació de l'orgull gai. Al Passeig hi ha conviscut sempre el lleure i, també, la reivindicació.

[despiece]**Els plàtans del Passeig**
Jordi Badia Guitart, biòleg

El plàtan, l'arbre del Passeig de Manresa i arbre viari per excel·lència a Europa, és una varietat seleccionada, l'origen de la qual se situa al segle XVII. No té cap àrea de distribució espontània. El seu nom científic *Platanus orientalis* var. *acerifolia*, amb els sinònims admesos *Platanus x hispanica* i *Platanus x hybrida*, denota l'origen híbrid. Els plàtans són un híbrid en el qual participa *P.orientalis*, l'espècie que viu de manera natural en boscos de ribera des de la península balcànica fins a l'actual Iran, que té les fulles amb entrants més profunds i lòbuls més allargats i els glomèruls de fruits en grups de 3 a 6 penjant d'un sol peduncle, i *P.occidentalis*, espontani a la meitat est dels Estats Units d'Amèrica, que té les fulles amb entrants poc profunds i lòbuls amples i els glomèruls de fruits penjant d'un en un. Al llibre *Arbres de Manresa*, Florenci Vallès especula sobre un possible origen als jardins d'Aranjuez, on hi ha exemplars molt vells del plàtan comú i de les dues espècies progenitores.

El seu nom més correcte en català és plàtan o plàtan d'ombra, que prové del llatí *Platanus*. Plataner s'aplica pròpiament a l'herba exuberant productora del fruit plàtan o banana. El plàtan té grans avantatges que n'expliquen l'actual profusió. És un arbre caducifoli que ben aviat assoleix una gran capçada, que dona ombra densa i fresca a l'estiu, quan cal. Es reproduïx per estaca, un fet que facilita la feina de viver i que assegura la constància genètica. És un arbre excepcionalment sofer, que suporta les podes més salvatges, la contaminació de l'aire, la pavimentació que deixa escocells minúsculs, rètols clavats al tronc que acabarà englobant i altres agressions consubstancials a la civilització. Si el lloc no és adient o no es rega, creixerà poc; però no mor

fàcilment quan està arrelat. Malauradament, a Manresa, les fuites de salmorra del col·lector sí que maten els plàtans i qualsevol altra espècie d'arbre. El passeig del Riu poso per testimoni.

Però el plàtan té també els seus inconvenients. El seu gran port, de fins a 40 metres d'alçada, pot ser desmesurat. Els plàtans no s'haurien de plantar mai a menys de 10 metres un de l'altre o d'un edifici. Passejar per sota dels plàtans comporta el risc de rebre un obsequi; a vegades... I, a finals d'abril i al maig, els pèls i la pols de les fulles tendres i dels fruits que s'escampen en desintegrar-se els glomèruls ocasionen inflamació de l'aparell respiratori, asma o al·lèrgia a un nombre creixent de persones. Una pluja oportuna i l'ús de mascareta esmorteixen la incidència. L'al·lèrgia és la raó de la tendència a la substitució de plàtans per lledoners.

Per bé i per mal, els plàtans són l'essència del Passeig. El catàleg del patrimoni protegit de Manresa considera els plàtans del Passeig conjunt botànic d'interès municipal, amb la referència CBIM-020. Els plàtans més grans i vells situats entre la Muralla de Sant Domènec i la plaça de Crist Rei deuen tenir 130 anys, a comptar des del 1891 quan es va inaugurar aquest primer tram. Malgrat la catalogació, la mida, l'edat i el respecte que mereixen en haver aixoplugat les converses i passejades de tants manresans durant tant de temps, el servei de Manteniment de l'Ajuntament de Manresa, segurament mal aconsellat, va fer tallar aquest hivern passat un total de 33 plàtans del Passeig, entre ells forces dels més vells, que van ser substituïts per peus joves de la mateixa espècie. No és la primera vegada que l'Ajuntament talla plàtans del Passeig adduint que estaven malalts. Cal ser conscients que el motiu primer de decadència dels plàtans sol ser la poda abusiva de branques sanes; si no es tallen més branques sanes durant temps, l'arbre pot refer-se. L'interior buit del tronc d'un plàtan s'acostuma a presentar com a signe de decrepitud, però no és tal problema si l'arbre segueix sostenint les branques amb fermesa. Per evitar riscos i molèsties, en la majoria de plàtans que es van sacrificar n'hi hagués hagut prou amb tallar-los les branques més seques, amb risc de trencar-se o que s'acostaven a les façanes; no calia talar-los d'arrel ni trencar l'harmonia del Passeig. Hom no s'imagina que per decisió municipal es puguin talar plàtans vells de la Rambla a Barcelona, del parc de la Devesa a Girona, dels Camps Elisis a Lleida, del carrer Pau Picasso a Ceret o de les ribes dels canals de Midi i de la Garona al sud de França. Al Passeig de Manresa, potser per aquell concepte provincià que menysté allò propi, es talen els plàtans vells fins i tot després d'haver-los declarat protegits. Ara caldrà esperar un mínim de vint anys perquè, si tot va bé, els nous plàtans arribin a una mida dels anteriors. I, és clar, no deixar que s'hi acosti altra vegada la serra dels llenyataires en aquests propers vint anys.

Foto: Francesc Rubí

[/despiece]

Més terrasses que mai

En aquest itinerari cadascú hi pot afegir els seus records particulars -des de l'Amèrica, que donava per dins al Timbaler del carrer Guimerà, reconvertit en Meix i després Cirkus. O la concorreguda incorporació del restaurant i bar del Kursaal. O bé el Moka -popularment el bar dels *pijos*!- definitivament desaparegut. I les xurreries, aquell primer frankfurt al costat de Crist Rei, la presència de les fàbriques i el seu tancament, la fira i els circs, els solars que finalment han quedat gairebé tots ocupats...

Hi ha hagut canvis, és clar, i tancaments o relleus tan malgirbats com el del quiosc del Quimet, que tot just a finals del mes de juny d'enguany va reobrir després de moltes peripècies. Però el cert és que d'ençà de la llei que restringeix el consum de tabac a l'interior dels locals, i les recomanacions de distància i aire lliure propiciades per la covid des de 2020, les terrasses s'han multiplicat i fins i tot ocupen espais a carrers paral·lels: només cal fer un cop d'ull al carrer de Carrasco i Formiguera! Ara doncs, les terrasses han crescut fins a sumar-ne 22 i arribar fins a dalt la Bonavista. Gemma Camps, al diari *Regió7*, diu haver comptat fins a 411 taules! En termes econòmics, quioscos al marge, l'ingrés per terrasses a favor de la hisenda municipal l'any 2019 sumava un total de 26.084 euros per la temporada d'estiu i 16.527 euros per al període d'hivern.

L'oferta bancària, comercial o els despatxos professionals aporten un flux de gent i, si bé ha desaparegut l'atractiu dels cinemes -del Catalunya al multisales Atlàntida-, els equipaments recuperats de la Biblioteca i Centre Cultural del Casino o el nou teatre Kursaal garanteixen l'atractiu: els resultats de 2019, just abans de la pandèmia, evidencien que són un veritable imant per al Passeig durant tot l'any, estiu i hivern, i costa tornar a imaginar-nos els dos locals tancats com ho van estar durant dècades. Parlem de 60.000 persones per a les sales d'exposicions i conferències del Centre Cultural del Casino, i 275.000 més per a la biblioteca. I encara 80.534 espectadors per al teatre Kursaal!

Al capdavant, si aquest estiu resseguíu altra vegada el Passeig comprovareu l'efervescència que s'hi acumula. Amb colles d'adolescents i també de jubilats. Hi ha qui ensenya el melic i qui es cobreix fins al cap. Famílies *de tota la vida* i d'altres acabades d'arribar, que ocupen les cadires gratuïtes o demanen refrescs sota l'ombra dels plàtans. La diversitat s'hi fa palesa, seguint l'esquema de la primera Manresa industrial: un espai de socialització i intercanvi entre els que hi viuen i els que l'utilitzen des de fa més d'un segle. Un símptoma immillorable de convivència i comunitat intergeneracional interclassista i intercultural, Tan democràtica com l'elogiava Vicenç Prat.

El passeig, al tram del mig, el 1962. Foto: Antoni Quintana Torres (ACBG)

[despiece]**Diego Sánchez, rei de les terrasses**

Diego Sánchez Pulido és el president del Gremi d'Hoteleria i Turisme del Bages, però sobretot és el propietari d'una rastellera de locals, vuit dels quals són al Passeig. Hom podria dir que és el *rei* de les terrasses manresanes. Va arribar des d'Alcalá del Valle (Cadis) amb tretze anys i de seguida es va posar a treballar al Frankfurt El Farolillo. «Era una cosa tremenda-tremenda. Féiem 2.500 *bocates* cada dissabte i 2.500 més el diumenge, com uns campions!». Hi va aprendre l'ofici i, també, va descobrir que li encantava l'hostaleria. Als 24 anys, va quedar-se el bar Xaloc, a la cruïlla del Passeig amb Casanovas, amb un crèdit de Caixa Manresa que va poder tornar en només sis mesos: havia nascut Diesa. «Cada dia era un repte! Sense empleats, eh? Setze hores diàries! Fins que em van haver d'arreglar, desmaiats. La família aleshores em va ajudar i van venir uns anys fantàstics!». També les propostes. «Em van oferir l'Òscar i des d'allà ens vam disparar. Vaig incorporar l'Atenes, el Pryca... al mateix bar del Pryca on el senyor Seoane em vindria a oferir el Miami i el Puerto Rico...». El Diego Sánchez fa memòria de la vintena de locals que tenia i una setantena més amb fórmules de franquícia a Terrassa, Sabadell, a Vic, a Lleida i a Barcelona. Diesa havia crescut fins als 90 locals! «Allò era dinamita, i em va costar el meu primer matrimoni: era impossible que algú pogués viure al meu costat». Avui Diesa Restauració aplega 22 establiments, bars i restaurants majoritàriament ubicats a Manresa i Sant Fruitós de Bages, amb oficines, espai de formació i cuina central. «Som un grup amb més de quaranta anys d'història i cada establiment mira de tenir personalitat pròpia». Al Passeig és allà on campeja, arrencant des del Maïami: Quiosc del Mig, Xaloc, Cirkus, Canaletes, Píper, Bar Plaça i -al darrer tram- l'Atenes.

Optimista per definició, es reconeix hiperactiu i exhibeix un punt d'orgull: «Ningú no m'ha regalat res. I això que m'he posat en molts sidrals! Però això només té un secret: treballar, crear equips i motivar-los». El Diego defensa que no té problemes de personal i recorda quan fa més de vint anys va anar fins a Romania a buscar-ne. «En tres anys, més de cent persones, i la majoria encara treballen amb nosaltres! També colombians o polonesos, tots amb ganes de ser al nostre equip. I des de Diesa els acompanyem, busquem pis, si els cal escola... els acolim, vaja!». Llicenciat en Psicologia fa pocs anys, acaba de complir-ne 65 i està convençut que «el millor encara està per venir!». Ara, però, combina la jornada professional amb caminades de fins a dues hores diàries, «que és una cosa que m'endrega». Això i una més gran atenció a un tercer fill de tot just nou anys. «M'agrada tenir temps per estar amb la família, i no perdre'm coses que jo no havia conegut». Enamorat del Passeig de Manresa, no l'espanta la competència creixent. I de tot en fa un capmàs, i sentència: «El cert és que no m'ha anat pas malament, però jo valoro sobretot que

puc recórrer cada dia tot aquest Passeig amb el cap ben alt, sense que ningú em pugui fer cap retret».

[/despiece]
[despiece]**L'orxata, de la Xixo**

Fa més de cent anys que són a Manresa. L'Héctor, primer dels tres germans Pascual Coloma, ho recorda així: «Al 1910 la cosina del nostre avi ja va venir a vendre torrons a Manresa. I abans, el seu avi ja era un d'aquells xixonencs que anualment pujaven a Barcelona. Som almenys cinc generacions dedicades al torró!». S'estaven al portal del forn Munné, al carrer del Born, unes setmanes abans de Nadal. «Concha Colomina, que era cosina fadrina, filla de Sebastián Colomina, es plantava a vendre vestida de xixonenca!». Després de la guerra, però, «ja serà el nostre avi, Francisco Coloma, amb la seva dona, Cándida García, qui vindrà a fer la temporada ocupant un tros del portal de l'edifici de Ràdio Manresa, a la Plana». L'any 1952 la família lloga un petit local al carrer Nou, «i aleshores, per amortitzar el pas, vam ampliar l'oferta nadalenca amb orxata i granissat». Res de nou per a uns xixonencs que han après a viure en un èxode permanent: cada estiu el seu poble es buida «i és per això que trobaràs orxata xixonenca arreu d'Espanya».

Avui els germans Héctor, Dimas i Ivan regenten la Xixo amb establiments al Passeig i també al carrer Guimerà. «Els avis, amb la nostra mare, Pilar Coloma, anaven i venien. Feien la temporada des de Sant Jordi fins a setembre. Després començava la temporada de fer torrons: obríem la nostra fàbrica a Xixona fins al 20 de desembre. I és clar: tornàvem a Manresa per vendre!» L'Héctor (1968) està content d'haver après l'ofici, tot just va fer els setze anys: «Vaig aprendre a confitar fruita, a fer tota mena de torrons i també de *gelaor*», i recorda l'anar i venir de la seva joventut, el tràfec. «Vaig ser batxiller a Xixona, però quan pujava a Manresa també vaig conèixer moltes escoles diferents on acabar el darrer trimestre del curs, masses». Ara, amb la segona criatura, ell i la dona -xixonenca també!- van prendre una decisió: quedar-se a la ciutat. I des de l'establiment del Passeig se sent el veterà de les terrasses. «El nostre pare, Lluís Pascual Sala, va tenir l'encert d'agafar el local de l'antiga joieria Busquets. Era l'any 1982, i allò sí que va ser un canvi! Portàvem la nostra orxata a totes les altres terrasses i cada anys creixíem en taules... Ara ja no en podem posar més!». Ell hi treballa des de l'estiu de 1984 i només li reca que mai no ha pogut ser a les festes de moros i cristians del poble. «A tots ens passa el mateix. Per això els *gelaors* de Xixona en patrocinem una altra el mes de febrer!». I si enyora alguna cosa és aquell ambient familiar de fa quaranta anys, al Passeig, aleshores que «ens coneixíem tots i els pares d'adolescents et deien, ?pega'm una ullada al nano!». Per això nosaltres encara busquem un entorn familiar. I no servim ni begudes embotellades, ni entrepans ni tampoc alcohol: tot artesà!». L'excepció si de cas és la *lletuga*, tradicional d'Alacant, que no és sinó granissat de llimona amb un bon raig de licor de menta. «Sempre tenim una ampolla de Pippermint rere el taulell!».

Instantània familiar, amb Francisco Coloma, Cándida García, i la nena, Pilar Coloma, al primer local d'orxata al carrer Nou.

[/despiece]